

SHOISLOM SHOMUHAMEDOV – XX ASR O'ZBEK SHARQSHUNOSLIGINING YORQIN NAMOYANDASI

Aliqulova Madina

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Turizm va
mehmondo'stlik yo'nalishi 2-bosqich talabasi

aliqulovam084@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4467-9018>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20482713>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-may 2026 yil
Ma'qullandi: 15-may 2026 yil
Nashr qilindi: 31-may 2026 yil

KEY WORDS

Shoislom Shomuhamedov, o'zbek sharqshunosligi, eronshunoslik, fors-tojik adabiyoti, "Shohnoma" tarjimasi, tarjimonlik san'ati, mumtoz meros, madaniyatlararo dialog, ilmiy maktab.

ABSTRACT

Ushbu maqolada XX asr o'zbek sharqshunosligining yetakchi vakili, filologiya fanlari doktori, professor Shoislom Mahmudovich Shomuhamedovning hayoti, ilmiy-pedagogik faoliyati, tarjimonlik va ijodiy merosi har tomonlama tahlil etiladi. Olimning fors-tojik mumtoz adabiyotini o'rganish va tarjimasi, xususan Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma" dostonini o'zbek tiliga tarjima qilishdagi ulkan hissasi, shuningdek, zamonaviy sharqshunoslik rivojiga qo'shgan hissasi chuqur yoritiladi. Maqola Shomuhamedovning ilmiy yondashuvlarini akademik qat'iylik, madaniy kontekst va ijodiy talqin nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi. Tadqiqot yosh sharqshunoslar va adabiyotshunoslar uchun ilmiy manba sifatida mo'ljallangan.

XX asr o'zbek ilmiy-intellektual tarixida sharqshunoslik fani milliy madaniyatning yangi bosqichini belgilovchi muhim yo'nalish bo'ldi. Bu davrda ko'plab yorqin olimlar yetishib chiqdi, ulardan biri Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov (1921–2007) edi. U nafaqat yetuk eronshunos olim, balki mohir tarjimon, shoir, yozuvchi va ta'lim tashkilotchisi sifatida o'z nomini abadiylashtirdi. Shomuhamedovning faoliyati o'zbek sharqshunosligini professional darajaga ko'tarish, uni jahon ilmiy jarayoniga integratsiya qilish va milliy madaniyatni boyitishda muhim rol o'ynadi.

Olimning hayoti murakkab tarixiy davrga to'g'ri keldi: Ikkinchi Jahon urushi, Sovet davri va mustaqillik arafasi. Shunga qaramay, u 90 ga yaqin kitob, 500 dan ortiq ilmiy maqola va tadqiqotlar yaratib, o'zbek o'quvchilariga fors-tojik mumtoz adabiyotining eng yorqin namunalarni yetkazdi. Uning merosi bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, yosh avlod uchun ilmiy va axloqiy namuna hisoblanadi. Ushbu maqolada olimning hayot yo'li, asosiy ilmiy yutuqlari va zamonaviy ahamiyati batafsil tahlil qilinadi.

Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov 1921-yil 16-aprelda Toshkent shahrida tug'ildi. Uning bolalik va yoshlik yillari murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitda kechdi. 1941–1942-yillarda Ikkinchi Jahon urushida sovet qo'shinlari safida ishtirok etib, vatan himoyasida jasorat ko'rsatdi. Urushdan keyin u oliy ta'lim yo'lini tanladi va 1952-yilda O'rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti) Sharq fakultetini muvaffaqiyatli tamomlagan. Ilmiy-pedagogik faoliyati shu universitetda boshlandi. Dastlab oddiy o'qituvchi

bo'lib ishlagan Shomuhamedov 1958–1960-yillarda dotsent, 1960–1972-yillarda Sharq fakulteti dekani lavozimlarida faoliyat yuritdi. 1966–1972-yillarda universitetning xorijiy sharq adabiyoti bo'yicha kutubxona mudiri bo'ldi. 1972–1985-yillarda esa universitetning ilmiy ishlar bo'yicha prorektori sifatida mas'uliyatli vazifalarni bajardi. 1985-yildan professor darajasida ishlagan. 1968-yilda filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini oldi.

Shomuhamedovning pedagogik faoliyati nafaqat o'quv jarayonini tashkil etish, balki yosh olimlar maktabini shakllantirishga qaratilgan edi. Uning rahbarligida ko'plab nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari himoya qilindi. Toshkent Davlat Sharqshunoslik universitetida uning nomi bilan atalgan "Yosh sharqshunoslar forumi"ning tashkil etilishi uning ilmiy merosining davomiyligidan dalolat beradi. Olim talabalariga nafaqat bilim berish, balki vatanparvarlik, madaniy merosga hurmat va ilmiy izlanish ruhini singdirishga harakat qilgan. Shomuhamedovning ilmiy merosi asosan fors-tojik mumtoz adabiyotini chuqur o'rganishga bag'ishlangan. U Firdavsiy, Umar Xayyom, Sa'diy, Hofiz, Rudakiy kabi klassik shoirlar ijodini tadqiq etgan. Eng muhim yutug'i — Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma" dostonining uch jildlik o'zbekcha tarjimasini (1975–1979) bo'lib, bu ish bevosita uning rahbarligi va ishtirokida amalga oshirilgan. Bu tarjima nafaqat adabiy voqea, balki butun o'zbek madaniyati uchun muhim hodisa sifatida baholandi. "Shohnoma" tarjimasini uchun Shomuhamedov 1973-yilda Xalqaro Firdavsiy mukofotiga sazovor bo'ldi.

Tarjimon sifatida u hind, arab, rus, ozarbayjon, tojik va turkman tillaridan ham ko'plab asarlarni o'zbek tiliga o'g'irgan. Uning tarjimalari "sadoqatli tarjima" tamoyiliga asoslanadi: asl matn ruhini, estetik va falsafiy mazmunini saqlab qolgan holda, uni o'zbek tilining tabiiy oqimi va boy imkoniyatlariga moslashtirish. Masalan, Umar Xayyom ruboiylari tarjimasini o'zbek o'quvchilariga falsafiy chuqurlikni yaqinlashtirdi. Olimning "Umar Xayyom: hayoti va ijodi" (1962) asari bu borada muhim manbadir.

Shomuhamedovning "Fors-tojik adabiyoti klassiklari ijodida gumanizm" (1968) monografiyasi uning ilmiy yondashuvining yorqin namunasi hisoblanadi. Bu ishda mumtoz adabiyotdagi insonparvarlik g'oyalarini tahlil qilib, ularni zamonaviy kontekstda talqin etadi. Olim matnlarni shunchaki sharhlamasdan, ularning falsafiy, tarixiy, ijtimoiy va estetik qatlamlarini ochib berishga intilgan. Uning ilmiy uslubi akademik qat'iylik bilan ijodiy erkinlikning muvozanatida namoyon bo'ladi.

Shomuhamedov shoir va yozuvchi sifatida ham faol edi. Uning "Umr karvoni", "Rudakiy va Bobo Tohir. Saylanma" kabi to'plamlari chop etilgan. She'rlarida axloqiy-talimiy, ijtimoiy-falsafiy va ma'rifiy g'oyalar ustuvor. Ruboiy va g'azallarida sharq va g'arb sivilizatsiyalarining sintezi zarurati aks etadi.

Shomuhamedovning ilmiy faoliyati XX asr o'zbek sharqshunosligining rivojlanishida muhim bosqichdir. U sharq adabiyotini o'rganishda madaniy kontekstni hisobga olgan holda, uni milliy madaniyat bilan bog'lashga harakat qilgan. Bu yondashuv bugungi globalizatsiya sharoitida madaniyatlararo dialog uchun juda muhimdir.

Zamonaviy O'zbekistonda uning merosi quyidagi jihatdan dolzarb: milliy g'urur va ochiqlik tamoyillarini birlashtirish, yosh avlodni mumtoz meros bilan tanishtirish, tarjimonlik maktabini rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish. Uning "Sharq adabiyoti — inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ochuvchi kalitdir" degan fikri hozirgi raqamli va axborot asrida ham o'z kuchini saqlab qolmoqda.

Olimning tarjima tajribasi bugungi tarjimonlar uchun o'rnak bo'lib qolmoqda. "Shohnoma" kabi ulkan asarni muvaffaqiyatli tarjima qilish nafaqat til bilish, balki ikki madaniyat o'rtasidagi ko'priq qurish mahoratini talab qiladi. Shomuhamedov bu vazifani muvaffaqiyatli bajardi.

Bundan tashqari, uning pedagogik merosi Toshkent Davlat Sharqshunoslik universitetida davom etmoqda. Har yili o'tkaziladigan Shoislom Shomuhamedov nomidagi Yosh sharqshunoslar forumi uning ilmiy maktabining tirikligidan dalolat beradi. Bu forum yosh tadqiqotchilarga o'z izlanishlarini taqdim etish va tajriba almashish imkonini beradi.

Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov XX asr o'zbek sharqshunosligining yorqin namoyandasi sifatida o'z nomini abadiylashtirdi. Uning hayoti va ijodi ilm, vatanparvarlik, madaniy ko'prik qurish va insonparvarlik namunasi bo'lib qoladi. Bugungi yosh sharqshunoslar uning tajribasidan foydalanib, milliy ilmiy maktabni yanada rivojlantirishlari lozim. Shomuhamedov merosi nafaqat o'tmishni saqlash, balki kelajakni qurish uchun muhim manbadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shomuhamedov Sh. Umar Xayyom: hayoti va ijodi. – Toshkent: Uzbekiston SSR Fanlar Akademiyasi Nashriyoti, 1962.
2. Shomuhamedov Sh. Fors-tojik adabiyoti klassiklari ijodida gumanizm. – Toshkent, 1968.
3. Wikipedia: Shoislom Shomuhamedov.
https://uz.wikipedia.org/wiki/Shoislom_Shomuhamedov
4. Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov hayoti va ijodi. <https://ilmlar.uz/shoislom-mahmudovich-shomuhamedov/>
5. Arboblarni.uz: Shoislom Mahmudovich Shomuhamedov.
<https://arboblarni.uz/uz/people/shaislam-mahmudovich-shamukhamedov>
6. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti: Shoislom Shomuhamedov hayoti va ilmiy ijodiga bag'ishlangan materiallar. <https://tsuos.uz/>
7. Ziyouz: Shoislom Shomuhamedov (1921-2007). <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/o-zbek-ziyolilari/shoislom-shomuhamedov-1921-2007>
8. Rus Wikipedia: Шамухамедов, Шаислам Махмудович.
https://ru.wikipedia.org/wiki/Шамухамедов,_Шаислам_Махмудович

INNOVATIVE
ACADEMY